

BARTÓK MŰVEINEK ÉS ELŐADÓMŰVÉSZETÉNEK FOGADTATÁSA SZLOVÁKIÁBAN ÉS CSEHORSZÁGBAN

Bartókot a mai Szlovákia és Csehország területéhez magánjellegű, művészi és népdalgyűjtői kapcsolat egyaránt fűzte. „Csehszlovákiai” hangversenyei és művei fogadtatásának ismertetése előtt ezeket röviden összefoglaljuk.

Családi, illetve magánjellegű kapcsolatok

Bartók édesanyja Bartók Béláné, született *Voit Paula* családja a régi tősgyökeres pozsonyi családok közé tartozott.

Bartók második felesége *Pásztory Ditta* is Szlovákiából származott, pontosan Rimaszombatból. *Pásztory Ditta* a budapesti Liszt Akadémián volt Bartók tanítványa és, 1923-ban lett Bartók második felesége. Számos közös hangversenyt adtak és *Pásztory Ditta* élete folyamán a Bartók művek egyik leghitelesebb tolmácsolója volt.²³

Bartók diákévei is Pozsonyhoz fűződnek. A Bartók család Pozsonyban először 1892-ben, majd végleg 1894-ben telepedett le. Az ifjú Bartók a pozsonyi *Királyi Katolikus Gimnázium* diákjaként végezte középiskolai tanulmányait, ahol 1899-ben érettségizett. A gimnáziumi tanulmányokkal párhuzamban zenei tanulmányait is itt végezte, zongorát és összhangzattant tanult Erkel Lászlónál, majd Hyrtl Antalnál. Erről 1918-ban írt önéletrajzában a következőképpen vallott: „(...) 12. évemben sikerült anyámnak Pozsonyban elhelyezkednie tanítóként. A magyar vidéki városok között abban az időben kétségtől Pozsonynak volt a legélénkebb zenei élete, és így alkalmam nyílt arra, hogy egyrészt Erkel Lászlónál (ismert operaszerzőnk, Erkel Ferenc fiánál) zongoraleckéket vehessek és összhangzattant tanuljak egészen 15 éves koromig, másrészt pedig néhány kitűnő művészt és néhány - mindenestre kevésbé jó - zenekari hangversenyt és operaelőadást meghallgassunk (...)”²⁴

²³ Bartók második feleségének írta élete utolsó művét a *III. Zongoraversenyt*. E mű a szó szoros értelmében az utolsó pillanatban készült el – mintegy örökségként, gesztusként, ugyanis hangszerelésének utolsó 17 taktusát Serly Tibor fejezte be, mert szeptember 26-án Bartók távol hazájától elhunyt.

²⁴ A pozsonyi diákevekkel kapcsolatban kiegészítésként szükséges megemlíteni Dohnányi Ernő nevét. A szintén pozsonyi származású kiváló zongoraművész, zeneszerző, pedagógus és egyben Bartók barátja és kollégája ösztönözte Bartókot arra, hogy zenei tanulmányait ne Bécsben, hanem a Budapest-i Zeneakadémián folytassa.

Bartók későbbi kapcsolatai közül említést érdemelnek növendékei. A mai Szlovákia területéről a Liszt Ferenc Zeneakadémia Zongoratanaszakán Bartók négy növendéket tanított: a már említett Pásztory Dittát, továbbá Albrecht Sándort, Gáfforné Magyar Ilonkát és Németh István Lászlót, szlovák nevén Németh-Šamorínsky.²⁵

Népdalgyűjtés

Szlovákia területén Bartók jelentős népdalgyűjtő tevékenységet folytatott. Felvidéki gyűjtéseit 1906-ban kezdte meg a Gömör megyei kisebb községekben, majd 1918-ig folytatta Nyitra, Komárom és Hont-megyében, valamint a Garam völgyének falvaiban, Zólyom megyében. Ez alatt a megközelítőleg 12 és fél év alatt összességében 3409 szlovák népdalt gyűjtött megközelítőleg 4000 szöveggel.

Gyűjtőmunkájának első fázisában 1906–1910 között mindenekelőtt Szlovákia déli részein gyűjtött: *Gömör és Nyitra megyében* szlovák népdalokat, *Komárom és Hont megyében* magyar népdalokat.

Bartók a *Gömör megyében* ismerkedett meg a szlovák népzenevel és annak jellegzetes modális hangsoraival, míg *Nyitra megyében* a népzeneát bemutató fényképdokumentáció gyűjtését kezdte meg. *Nagymegyeren* sikerült meglelnie a *Be van kenderes kerítve* című népdalt, amely a közé a mindössze 25–30 fennmaradt dallam közé sorolható, amelyek több mint ezer évesek és a népvándorlás korából való.²⁶

A népdalokon kívül Bartók a magyar nép hangszeres zenéjét és annak hagyományait is kutatta. 1910-ben *Nagymegyeren* és *Ipolyságon* mindenekelőtt a *duda* és a *kanásztűlök* játékát rögzítette.²⁷

1914 után figyelmét kizárólag a szlovák népdalokra összpontosította, mindenekelőtt a közép-szlovákiai területeken gyűjtve. Előbb *Hont megyében* és *Zólyom megyében*, majd *Besztercebányáról elindulva a Garam völgyének falvaiban* gyűjtött, követve a szlovák népi hagyományok ősi irány-

---

²⁵ Németh István Lászlónak köszönhetően Bartók 2 alkalommal lépett fel Pozsonyban, közös Hangversenyen a Toldy Kör férfikarával, illetve a későbbi Bartók Béla Dalegyesülettel.

²⁶ A további zenetudományi kutatások azt is bebizonyították, hogy ez a dallam több ezer kilométerre a tárgyal területtől még ma is él nogáj – tatár szöveggel *Iran bahyn damy usztem* címmel, magyarul *Irán kertjéből jöttem én*.

²⁷ Az ipolysági gyűjtés „nagybetűs eseményként” került be Ipolyság krónikájába. Bartók a következő szavakkal foglalta össze é eseményt: „(...) Össze is gyűlt vagy 10 tülkös és 5 dudás. Micsoda látvány: amint összes kanász – készségeikkel felszerelve vonulnak fel: a cifra szűr a vállukon, hónuk alatt a díszes duda, kezükben a tüllök, a remekbe kivert kanászustor! Aligha fogunk még valaha együtt 5 dudást látni és Ipolyság piactere sem fog egyhamar olyan dudálást hallani, amilyet ezek akkor rendeztek.”

vonalat. Ezen a vidéken Bartók mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt nagyon értékes népzenei forrásra bukkant.²⁸

Az összegyűjtött népdalokat hasonlóan a magyar, román, bolgár, stb. népzeneihez, Bartók tudományosan is rendszerezte és vizsgálta. Munkája eredményeit írásaiban, előadásiban tárta a nyilvánosság elé. Tapasztalatairól, vizsgálatairól a volt Csehszlovákiában is tartott előadásokat. Prágában 1928-ban „*Zenefolklor kutatások Magyarországon*” és három évvel később 1931-ben Pozsonyban „*Népi zene hatása a műzenére*” címmel.

A szlovák népzeneről végzett vizsgálatairól jelentős mértékben az 1934-es kiadású *Népzene és a szomszédos népek népzeneje* című publikációban számolt be és a *Szlovák népdalok* három kötetében, mely 3223 Bartók által lejegyzett, rögzített melódiát tartalmaz.²⁹

Zeneszerzői munkássága

A Szlovákia területén gyűjtött magyar és szlovák népdalokat Bartók számos művében idézte, illetve feldolgozta. Mennyiségileg ez pontosan 85 szlovák dallamot és 14 magyar dallamot tesz ki műveiben.³⁰

A zongoraművész

Diákhangversenyek

Bartók zongoristaként a szlovákiai közönségnek már a pozsonyi diákevek alatt is több alkalommal bemutatkozott. Első jelentősebb nyilvános fellépésére 1896 novemberében került sor egy milleniumi ünnepség keretén belül, ahol egy melodramát kísért. A pozsonyi Hírlapban a következő visszhang jelent meg: „(...) a nehéz költemény előadásának sikerében osztozik a

²⁸ Bartók főleg *Derva falut és környékét* emelte ki, ahol a szlovák népzene egyik legöregebb és egyben legértékesebb rétegét fedezte fel, a *valach* ősi pásztori kultúra emlékeit. A második nagyon értékes lelőhely *Pónyik község* volt, ahol Bartók egyetlen énekestől, egy 40-éves Zuzana Spišiaková nevé asszonytól 507 dalt jegyzett le, további énekesektől pedig még több mint százat.

²⁹ A szerző élete folyamán sajnos egyik kötet sem került kiadásra. Az 1. kötet 1959-ben jelent meg a Szlovák Tudományos Akadémia Népzenei Osztályának gondozásában, a 2. kötet 1970-ben, a 3. kötet a szerzői jogok tisztázatlansága miatt a mai napig nem került kiadásra.

³⁰ Szlovák népdalok forrásaira jelhetünk mindenekelőtt a következő művekben: *Négy szlovák népdal* (4 dallam), *Tizennégy zongoradarab* (1), *Tíz könnyű zongoradarab* (1), *Gyermekeknek* 3. és 4. kötet (43), *Szlovák népdal* (1), *Tót népdalok* (4), *Négy szlovák népdal* (4), *Falun* (7), *Három rondó népi dallamokkal* (7), *44 Duó két hegedűre* (13).

A mai szlovákia területén gyűjtött magyar népdalok azonosíthatók a következő művekben: *Gyermekeknek* 1. és 2. kötet (2 dallam Kodály gyűjtéséből), *Négy régi magyar népdal* (1), *Tizenöt magyar parasztdal* (6), *Húsz magyar népdal* (2), *44 Duó két hegedűre* (2), *Mikrokosmosz* (1 Kodály gyűjtéséből).

derék zongorista, aki tökéletes technikával, szépen, egységesen olvasztotta a szöveghez a nehéz partitúra minden árnyalatát(...)"

Bartók pozsonyi diákhangversenyeinek összefoglalása a következő:

- 1896. november: *egy melodráma kísérője* (Milleniumi ünnepségek)
- 1897. november: *Liszt: Spanyol rapszódia* (Iskolai ünnepség)
- 1898. január 19.: *Schumann: fisz-moll Szonáta* (Zichy palota)
- 1898. március 6.: Sohár Miklós hegedűművészt kísért zongorán (Toldy Kör estje)
- 1898. március 15.: *K. Tausig Magyar népdalok* zongoraművét játszotta Bakos Lajos zenekara kíséretével
- 1898. március 26.: *Chopin g moll Ballada*, ráadásként saját Szonátáját játszotta (Evangélikus teológia díszterme)

A zongoraművész

Zongoraművészként, tehát az akadémiai éveket követően, Bartók a volt Csehszlovákiában 23 alkalommal szerepelt. A mai Szlovákia területén 6 városban: Pozsonyban, Kassán, Eperjesen, Losoncon, Rimaszombatban, Komáromban. A mai Csehországban 2 városban: Prágában és Brnőben. Hangversenyei között szerepeltek szóló zongoraestek, szerzői estek, kamarahangversenyek, vokális-zongora estek, zongora-zenekari koncertek egyaránt.

Bartók szlovákiai hangversenyei

Pozsony (Bratislava): 1904 (3x), 1906 (2x), 1920, 1925, 1926, 1932

Komárom (Komárno): 1924

Losonc (Lučenec): 1924

Rimaszombat (Rimavská Sobota): 1924

Kassa (Košice): 1923, 1926, 1930 (2x), 1939

Eperjes (Prešov): 1926, 1930

Pozsony:

1904. január 22.: Szóló zongoraest (Schumann, Schubert, Chopin, Liszt, Saint-Saëns, Bartók)

1904. április: Szóló zongoraest (Liszt virtuóz művei)

1904. november 10.: Szóló zongoraest (Liszt kevésbé játszott művei)

1906. január 10.: Szonátaest, közreműködött Kerpely Jenő gordonka művész

1906. november 4.: Ének - zongoraest (Mozart, Chopin, Liszt, Delibes, Bartók)

Az 1906. november 4-i hangversenyre abban az időben került sor, amikor Bartók a népdalgyűjtés munkálataival foglalatoskodott. E időigényes munka következtében Bartóknak kevés ideje maradt a gyakorlásra. Erről Dietl Lajos barátjához címzett levelében tett említést: „*Jelenleg Pozsonyba kényszerített a Tulipán liga (...) Nagyon kelletlenül jött ez a szereplés. Fél év óta alig zongoráztam valamicskét, most két hét óta ugyancsak neki kellett látnom, hogy ujjaimat az ismert értéktelenségek eljátszására kényszerítsem. Gömör megyébe, a híres Gerlice pusztára vitettem zongorát. Sehogy sem ízlett a gyakorlás- a rosseb egye meg! Szerettem volna minél több dalt gyűjteni. Így 3 hét alatt mindössze 150-et tudtam lekottázni esténként a tót falvakban. 80-at meg lefonografáltam. Roppant érdekes dolog ez a fonografálás.*”

Bartók a szóban forgó hangversenyen Sándor Erzsébettel, az Operaház kiemelkedő tehetségű énekesével lépett pódiumra, valamint zeneszerzőként is bemutatkozott néhány művével. A hangversenyen, amelyen Apponyi grófné, az akkori kultuszminiszter felesége is részt vett, Bartók nem érte el a várt sikert. Bartókot ez olyannyira elkésértette, hogy a szlovákiai hangversenyfelkéréseket hosszú ideig elutasította. A csalódás után tizennégy évvel később, 1920-ban tért vissza Pozsonyba a koncertezés szándékával és a szerzői est immár pozitív visszhangra lelt. E hangverseny közelebbi adatai:

1920. április 16.: Szerzői est (1. *elégia, Medvetánc, Este a székelyeknél, Allegro Barbaro, 1. román tánc, Gyermekneknek-válogatás a 3., 4. kötetből, Magyar parasztdalok-Ballada, 7-15, Suite op. 14, Szonatina*)

A következő pozsonyi hangversenyre öt évvel később került sor:

1925. szeptember 25.: Zongora-zenekari est (Bartók: *Rapszódia op. 1*)

Magyar Filharmonikusok zenekara, dirigens: Komor Vilmos

A továbbiakban még két alkalommal lépett fel Bartók a mai szlovák fővárosban, mindkét alkalommal a Toldy kör, illetve a Bartók Béla Dalegyesülettel közösen, Németh István meghívására.

1926. november 21.: Bartók-Kodály matiné (Bartók és Kodály zongora- és kórusművei) közreműködött: Toldy Kör Férfikara, karvezető: Németh István László

1932. január 27.: Ünnepi hangverseny (Zongora: Scarlatti, Bach, Beethoven, Kodály, Bartók, közreműködött: Bartók Béla Dalegyesület, karvezető: Németh István László)

E két hangversennyel kapcsolatban fontos megemlíteni az 1926. november 21-én megtartott Bartók-Kodály estet, amelyen a férfikar többek között Bartók Magyar népdalok, valamint Gyermekneknek zongorasorozatából adott elő kórusra ártírt részeket. Ezeket a műveket Németh István László dolgozta át és Bartók lektorálásával és engedélyével mutatták be.

Erről Bartók levélrészlete tanúskodik 1926. szeptember 12-i keltezéssel:
„Kedves Németh! Mellékelve küldöm az ígért 4 dalt. Ha nem jön semmi sem közbe, okt.2-án vagy 3-án Pozsonyba érkezem néhány napra, nem volna-e túl késő, ha csak akkor nézném át? A most mellékelt 4 dalról akkor majd beszélgethetünk. A Toldy-kör férfikara ezt a művet bárhol és bármikor előadhatja, csupán az a kérés, hogy a kótaanyagot ne kölcsönözze más énekkarnak (...) Nagyon örülnék, ha sikerülne ez a koncert, legalább hallhatnám ezt a 4 dalt, amelyen olyan lényegesek a változások, hogy szinte új műnek lehet őket tekinteni. (...)”

Bartók ezen az esten saját művei közül a Karácsonyi énekek - Colinde I. sorozatát játszotta, továbbá az I. Siratóéneket, a Három burleszkot, valamint Kodály op. 3-as Zongoradarabjaiból válogatott.

A pozsonyi hangversenyek után szükséges megemlíteni Bartók egy „hangversenykörútját”, amelyre Komáromban, Losoncon és Rimaszombatban került sor.

E hangversenyeken Bartók az egyetemes zongorairodalom mellett saját műveit is a közönség elé tárta. Az egymást követő hangversenyek műsora szinte teljesen azonos volt.

Komárom:

1924. február 5.: Szóló zongoraest (Scarlatti, Beethoven, Chopin, Brahms, Debussy, Bartók)

Losonc:

1924. február 9.: Szóló zongoraest (Scarlatti, Beethoven, Chopin, Brahms, Debussy, Bartók)

Rimaszombat:

1924. március 29.: Szóló zongoraest (Scarlatti, Beethoven, Chopin, Brahms, Debussy, Bartók)

Kassa:

A szlovákiai hangversenyek közül a kassai szereplések is jelentősek. Ezek között szerepelt egy kamaraest Waldbauer Imre hegedűművésszel, két szóló hangverseny, egy Basilides Mária énekesnővel, valamint az utolsó koncertre 1939-ben került sor Zathureczky Ede hegedűművész és Dohnányi Ernő zongoraművész közreműködésével, melyet a Magyar Rádió is közvetített.

1923. április 5.: Szonátaest, közreműködött Waldbauer Imre-hegedű

1926. április 20.: Szóló zongoraest (Scarlatti, Beethoven, Chopin, Debussy, Bartók)

1930. január 21.: Szóló zongoraest (Purcell, Marcello, Della Ciaja, Beethoven, Chopin, Bartók, Kodály)

1930. december 14.: Ének-zongora est, közreműködött Basilides Mária

(Ének: Händel, Schubert, Bartók, zongora: Bach, Scarlatti, Beethoven, Bartók, Kodály)

1939. november 4.: Kamaraest, közreműködtek Dohnányi Ernő, Zathureczky Ede (Dohnányi, Beethoven, Liszt, Bartók, Bartók-Ország)

Eperjes:

A két eperjesi koncert közvetlenül követte az előző esti kassai hangversenyt, így a műsor mindkét városban azonos volt.

1926. április 21.: Szóló zongoraest

1930. január 22.: Szóló zongoraest

A hangversenyek nem zajlottak mindig zökkenőmentesen, amelyről Bartók néhány írása is tanúskodik. Íme egy példa édesanyjának címzett leveléből:

„Vége-óriási kalamitások után – sikerült megtartani itteni hangversenyünket. Vízumot csak állutakon kaptunk, itt 20 perccel a hangverseny előtt jöttek hivatalos személyek és be akarták tiltani a hangversenyt, mert valami ministerstvó-i /minisztériumi/ engedély hiányzott, végre kégyelemből még az egyszer és utoljára engedélyezték. A pódium olyan rozoga volt, hogy szék, zongora, pult csak úgy lejtették a táncot a legkisebb mozdulatra. A zongora mellé alig fért a lapozó széke, úgy hogy állandóan hasba lökdöstem bal könyökömmel. A pódiumhoz hiányzott a feljáró lépcső, rögtönöztek egyet székéből és egy fehérre festett konyhasámliból, ezen lejtettünk fel és alá Waldbauer és én köz-örömr. A program egészen hibásan volt nyomtatva – mert közben elveszett egy levél... A pódium rosszul volt világítva, szegény lapozó alig olvashatta a kottákat, az én szonátámnál Imrének is kell vagy négyszer lapoznia, ami lépteinek nagy nyikorgása és a pódiumnak még fokozottabb ingása közepette történt meg valamennyiszer. Imre szonátámban egy helyen elfelejtette levenni a szordínót - szólt a hegedű vékonyan-véknyan- vékonyacskán és veszedelmesen közeledett egy F, sőt FF hely: Jesszus Márja, mi lesz itt! gondoltam és végre rá vettem hogy kiabáljak: le a szordínóval! Mindennek a koronája végül az volt, hogy a lapozó leverte a kottát a pultról és úgy szedezte fel a földről. Nahát én már közel jártam ahhoz, hogy hangos nevetésben pukkadjak ki. Még soha ilyen koncertem nem volt. De a terem is megtelt, taps is volt bőven.”

A fenti sorok és tapasztalatok Bartók 1923-as kassai koncertjét foglalják össze, melyen Waldbauer Imrével szerepelt és amelyen többek között Bartók 2. Hegedűszonátáját is bemutatták.

Bartók csehországi hangversenyei

Prága (Praha): 1925, 1927, 1934

Brünn (Brno): 1925

Prága:

1925. január 10.: Szerzői est,

közreműködött: Marie Hlousková - ének

Program: *Bartók B.: Magyar népdalok-1.,2.,3.,5.,4, Szlovák népdalok, válogatás (ének-zongora)*

Bartók B.: II. Elégia, Három burleszk, Szonatina, Gyermekeknek 3.,4. kötet-válogatás

1927. október 16.: 1. Zongoraverseny bemutatója

Előadók: Bartók Béla zongora

Cseh Filharmonikusok Zenekara

Dirigens: Strasser István

1934. november 28.: 2. Zongoraverseny bemutatója

Előadók: Bartók Béla zongora

Cseh Filharmonikusok Zenekara

Dirigens: Václav Talich

Brünn:

1925. március 3.: Szerzői est,

közreműködött: Marie Fleischová - ének

Program: Azonos a prágai programmal.

Bartók műveinek és előadóművészetének fogadtatása Csehszországban és Szlovákiában

Az előzőekben felvázolt hangversenyeken, szerzői esteken kívül, amelyeken maga Bartók játszott a szerzeményeit még a következő művei kerültek bemutatásra Szlovákiában és Csehszországban.

Szlovákiában:

Pozsony, 1927. március 16.: 1. Vonósnégyes

Előadók: Waldbauer - Kerpely Vonósnégyes

Csehszországban:

Prága, 1925. május 19.: Táncszvit

Rendezvény: Prágai Zenei Ünnepek

Előadta: Cseh Filharmonikusok Zenekara

Dirigens: Václav Talich

Prága, 1927. február 19.: Csodálatos mandarin

Helyszín: Neues Deutsches Theater

Dirigens: Steinberg

Összefoglalva Bartók hangversenyeit és műveinek bemutatóit, azt tapasztaljuk, hogy műveinek fogadtatása, illetve a művészete iránt tanúsított reakciók, visszhangok különböztek a két országrész között. Szlovákia területén mindenekelőtt a zongoraművészt ünnepelték, Csehországban a „forradalmár zenész” is teljes mértékben megnyilvánulhatott. E következtetés kiváló bizonyítéka a következő 1927-ben Pozsonyban megrendezett hangverseny és annak sajtókritikája.

1927. március 16-án a pozsonyi Kormánypalotában került sor Bartók I. vonósnégyesének bemutatójára a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes előadásában. A megjelent kritikák középutat nem ismerve vagy teljesen elutasító, vagy egyértelműen pozitív hozzáállást tanúsítottak.

„ (...) a hangverseny lefolyása zavartalan volt, csak a szünetekben és az egyes tételek közt zsongott föl a szenvedélyes pro és contra vélemények kórusa: azonban letagadhatatlan, hogy itt olyasvalami történt, ami kihozta sodrából a tisztes pozsonyi publikumot. Voltak olyanok, akik megbotránkozva jelentették ki, hogy amit Bartók összekomponált, az örület, aki őt dicsérni meri, de el nem nyomhatóan úgy érezték, hogy egészen különleges művészi élményt kaptak (...) Tanácstalanul és megdöbbenve állanak az egész világon elismert művek előtt, nem tudnak se ki, se be és temperamentumuk szerint vagy kacskaringós jó vidéki káromkodásba kezdenek az új ármányos nagyvárosi bolondság ellen, vagy amint azt néhányan most is megtették, felháborodásukban csapot-papot elhagyva, futamodásnak erednek, otthagya a „nyavalyás” Bartók muzsikát és inkább „gyerünk az Astória kávéházba cigányzenét hallgatni (...)” írta Mezei Gábor a pozsonyi Híradó 1927. március 20-i számában. Cikkének további részében elítélte a pozsonyi közönséget konzervatívságáért, szűk zenei látóképességéért a modern zene, így Bartók műveinek szántsándékos bojkottálásáért, megbotránkoztató reakciójukért, amelyet Bartók I. vonósnégyese hozott a felszínre. Írását Mezei a „szlovenszkói hangversenyközönség” figyelmébe azzal a szándékkal ajánlott, hogy az illetékesek legalább gondolkodjanak el reakciójuk helyességén, illetve helytelenségén.

Mindez egy hónappal azután zajlott le Pozsonyban, hogy a prágai közönség Bartók pantomimját, a Csodálatos mandarint ünnepelte. Azt a művet, amelynek az 1926. november 27-i kölni világbemutatója ellenséges sajtó- és szakmai kritikát váltott ki és amelyet 1945 előtt Magyarországon sem volt szabad bemutatni, sőt azután is csak megváltoztatva. Az ellenséges kritika alól a sikeres prágai bemutató viszont kivételt képezett.

„Bartók némajátéka egy prágai színházban.

Szombaton mutatták be a Neues Deutsches Theaterben Bartók Béla pantomimját, A csodálatos mandarin-t. A darabot együtt adták Dohnányi

Pierette fátyola című pantomimjével, amely már régebben szerepelt a színház műsorán és most újonnan tanulták be. Bartók alkotása rendkívül mély hatást tett és viharos tetszést aratott. Az egész sajtó kiemeli Bartók újszerűségét, zsenialitását, és tudását Sztravinszkijhez hasonlítja" - olvasható a Budapesti Hírlap 1927. február 23-i számában.

A csehországi, illetve prágai kritikák szinte minden alkalommal nyitott és haladó szelleműek voltak Bartók műveivel szemben és nem csupán a zongoraművészt tisztelték, de a forradalmárt, az újító zeneszerzőt is látták személyében. Bartók műveit, akár az I. és a II. Zongorakonzert, a kamaraművek, a Táncszvit, vagy az imént említett Csodálatos mandarinról is volt szó, a csehországi közönség elismerésben részesítette.

A haladó szellemű cseh zenei élettel és gondolkodással szemben viszont Szlovákiában mindenekelőtt Bartók előadóművészetét, tehát a zongoraművészt ünnepelték. Ennek kiváló bizonyítéka a komáromi hangverseny sajtóvisszhangja, amely a Komáromi Lapok 1924. febr. 7-i számában jelent meg. A következő gondolatok olvashatók:

„(...) Előadásbeli kvalitásai a legmélyebb hatással voltak a hallgatóságra (...) De ha megkülönböztettük Bartókban az előadóművészt a zeneszerzőtől, akkor szólnunk kell még saját szerzeményeiből előadott darabjairól is (...) Bartók zeneszerzői stílusa az újabb irányokhoz tartozik, a huszadik század forrongó művészeti evölúciójának egyik friss és érdekes hajtása, s az új irányoknak mindig idő kell, hogy általánossá, elfogadottá lehessenek. Bartók stílusa a nagy zenei gócpontokban máris elfogadottá és elismertté vált, nekünk még viszont igazán a szerző saját előadására van szükségünk, hogy megértsük azoknak a népies eredetű motívumoknak bizarr feldolgozását (...)

Azt mindenesetre még kell állapítanunk, hogy Bartók eredeti egyénisége a saját szerzeményei előadásának is érdekességet adott és egy – egy kimagasló hangulatképe, (mint pl. „Este a székeleyknél”) azoknak a tetszését is kiváltotta, akik a légkevésbé sem értenek egyet a klasszikus iskola elhagyásával(...) Előadói és zeneszerzői nagyságában egyaránt megismerhettük őt s mutatót kaptunk az általa képviselt modern zenéből (...)

Láthatjuk, hogy Bartók sajátos zenei stílusát, játékmódját és népzeneire épülő szerzeményeit a közönség Szlovákiában nagyobb érdeklődéssel és elismeréssel fogadta maga a szerző előadásában. Míg műveire némi fenntartásokkal reagáltak, zongorajátékát, előadóművészetét kivétel nélkül elismerés övezte.

Mindezek után felmerül a kérdés, miben rejlett Bartók előadóművészetének varázsa, miben volt olyan különleges, sajátos és egyben megnyerő? Ez külsőségekben és tartalmilag egyaránt megnyilvánult.

Bartók játékára ugyanis az ún. *ütős* módszer volt a jellemző. Ez úgy jött létre, hogy az egész játékkaparást egy egységes *ütőmechanizmusként* alkalmazta. Sajátos volt az egyenes testtartása, az egész játékkaparást fixált alkalmazása és gyakran megszólaltatott hangsúlyok, melyeket úgy valósított meg, hogy pontosan időzített mozdulatokkal szinte „*lecsapott*” a zongorára. Szabolcsi Bence kiváló magyar zenetudós jellemzése alapján „*Bartók zongorajátéka a párduc mozgásához hasonlított.*”

Ez a sajátos *fixált játékmód* jelentős mértékben összefüggésben állt Bartók fizikumával, alakjával. Alacsony volt és sovány, kezei csontosak de egyben nagyon izmosak. Szükséges viszont hangsúlyozni, hogy Bartók zongorázása soha nem vált primitív csapkodássá, vagy a „*legendás*” barbár *kalapácsolássá*. A zongorát nem szándékozta a közönséges ütő – effektusokra felhasználni, hanem valójában a zongora új *hangszíneinek keresésére és megszólaltatására* törekedett.

Bartók sajátos előadási módszerének következő meghatározó vonása a *rubato stílusú szabad játékmód* volt. Ennek alapjai mindenekelőtt a népzeneben keresendők. A népdalokban ugyanis a ritmust a szöveg határozza meg, a szótagok természetes hosszúsága és az énekes, az előadó pillanatnyi hangulata.

Bartók úgy adta elő az egyes zongoraműveket, ahogy azokat a népdalgyűjtőutakon hallotta eredeti *vokális vagy hangszeres formájukban*. E élmények és hatások következtében maga Bartók tudta, érezte a legjobban, hogy mennyi szabadságot engedhetett meg magának az egyes művek előadása közben.

A felsorolt sajátos külső és belső vonások következtében Bartók a huszadik század egyik legeredetibb zongoraművészei közé tartozott.

Bartók és Szlovákia ma

Tisztelettel és hálával adóztak és adóznak Bartók szelleme előtt mind a mai napig azok a személyek és intézmények alkalmazottai, akik Szlovákia területén írásokkal, hangversenyekkel, emléknappal, zenei találkozókkal, emléktáblák avatásával járulnak hozzá Bartók hírnevének öregbítéséhez, alkotásainak népszerűsítéséhez. E nemes célú igyekezet eredménye többek között a Pozsonyban, Komáromban, Ipolyságon elhelyezett emléktábla, a nagymenyi Bartók-szobor, továbbá Csáky Károly Honti barangolások című könyvének Bartók Béla tájainkon fejezete, Albrecht Sándor, Fábry Zoltán, Ág Tibor, Anton Baník, Vladimír Čížik, Oskar Elschek és még további szerzők, írók különféle publikációi.

Említést érdemel a Szlovákiai Magyar Zenebarátok Társaságának országos rendezvénye, a Bartók Béla Zenei Találkozó, a dunaszerdahelyi Bartók Béla Vegyeskar, a nagymenyi Alapiskola, amely 1994 tavaszán vette fel

Bartók nevét, illetve a Bartók Béla komáromi hangversenyének alkalmából megrendezett immár hagyományos hangversenysorozat és még számos emlékhangverseny, rendezvény.

Mindez egyértelmű eredménye annak, hogy a szlovákiai közönség és a szakemberek táborának jelentős része jelszavuknak és küldetésüknek tekintik Kodály szavait, melyek szerint: „*Hadd jussanak Bartók művei oda ahova szátna voltak, az emberek szívébe!*”

Irodalom

Burlas, L.: *Csehszlovákiai levelek*. (Zeneműkiadó, Budapest, 1955)

Čížik, V.: *Bartók's Briefe in die Slowakei*. (Bratislava, 1971)

Csehi, Á.: *Bartók és a Felvidék*. (Komlap, Komárom-Tatabánya, 1994)

Hernádi, L.: *Bartók Béla, zongoraművész, pedagógus, ember*. (Új Zenei Szemle, 1953, sept., IV. 9)

Lampert, V.: *Bartók népdalfeldolgozásainak forrásjegyzéke*. (Zeneműkiadó, Budapest, 1980)

Somfai, L.: *Bartók Béla kompozíciós módszere*. (Akord, Budapest, 2000)

Somfai, L.: *Bartók - saját műveinek interpretátora*. (Magyar Zene, 1968, IX., 4)

Szőke, P.: *A meggondolgoztató szlovák népzene*. (Magyar Zene, V., 1. 46-76)

Újfalussy, J.: *Bartók breviárium. Levelek – írások – dokumentumok*. (Zeneműkiadó, Budapest, 1980)